

Türkiye’de Etkili Çevre Bilinci Geliştirmede Sınıf Öğretmenlerinin Kullandığı Yöntem ve Tekniklerin Niteliği*

Z. Melis Demir¹

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye

Özet

Bu çalışmada sınıf öğretmenlerinin etkili çevre bilinci geliştirmek için hangi yöntem ve tekniklere başvurduğu araştırılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Veriler toplanırken 15 sınıf öğretmeni ile yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşme yapılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin kullandıkları yöntem ve teknikler “düz anlatım, gösterip yaptırma, canlandırma, okul çevresi ve sınıfta uygulama, gezi, gözlem, drama, soru cevap, örnek olay” olarak tespit edilmiştir. Öğretmenler öğrencilerinin genel olarak çevre bilincine sahip olduğunu düşünmekte iken bazı öğrencilerin toplumun olumsuz davranışlarından dolayı çevreye karşı olumsuz davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre öğretmenler teorik yöntemleri daha fazla tercih etmekte, bu ise gelecekte öğrencilerin çevre bilinci oluşturmasını zorlaştırmaktadır. Bu bakımdan, öğrencilere küçük yaşta çevre bilinci kazandırmak açısından teorik eğitimler yerine, hayatın içinde olan etkinliklere dayalı ve uygulanabilen, öğrencilerin günlük hayatlarında da yaşayarak devam ettirebilecekleri yaklaşımlara daha çok ağırlık verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yöntem ve Teknik, Etkinlik, Çevre Bilinci, Çocuklar, Sınıf Öğretmeni

Atıf:

Demir, Z., M. (2019). Türkiye’de etkili çevre bilinci geliştirmede sınıf öğretmenlerinin kullandığı yöntem ve tekniklerin niteliği. *Eğitimde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi (INNER)*, 1(1), 14-27.

Makale Türü	Başvuru Tarihi	Kabul Tarihi	Yayın Tarihi
Araştırma Makalesi	19.09.2019	22.11.2019	30.12.2019

*Bu makalenin bir kısmı daha önce 8- 10 Mayıs 2015 tarihlerinde Nevşehir, Türkiye’de “VII. Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi” adlı etkinlikte bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eskişehir, Türkiye, mdemir@ogu.edu.tr

Çevre, insanlarla birlikte bütün canlı ve cansız varlıklarla; canlı varlıkların her çeşit eylem ve davranışını etkileyen fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal nitelikteki etkenlerin bütünü olarak düşünülmektedir (Cansaran ve Yıldırım, 2008). Çevre, en basit tabir ile insan yaşamını koşullandıran doğal ve yapay öğelerin tümü” olarak tanımlanmıştır (Keleş ve Hamamcı, 2005). İnsan ve diğer tüm canlı varlıklar ile birlikte doğanın ve doğadaki insan yapısı öğelerin bütünü” çevreyi oluşturmaktadır (Ertürk, 1998, s. 45). 2872 sayılı Çevre Kanunu’na göre ise çevre “canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam” şeklinde tanımlanmıştır.

Çevre içine aldığı canlı ve cansız varlıklarla belli bir düzen içinde var olmaya devam ederken özellikle son yüz yılda artık düzenli işleyemez hale gelmiştir. Çevre sorunları, çoğunlukla yanlış insan davranışlarından kaynaklanan ortamın kirletilmesi ve atmosferdeki karbondioksit oranının artışına bağlı olarak büyümektedir. Bugün bilinmektedir ki dünyanın neresinde çevreye yönelik olumsuz bir faaliyet olursa olsun sonuçlarından bütün dünya etkilenmektedir. Bir canlı türü olarak insan, diğer türlerden farklı bir şekilde doğaya hâkim olmak, ona karşı üstünlük kurmak gibi bitip tükenmek bilmeyen arayışları ile aslında kendisinin de parçası olduğu doğaya yabancılaşmaktadır. Böyle bir yabancılaşmanın sonucunda ise doğa bir zenginlik kaynağı olarak görülmede, bilim ve teknolojinin de yardımıyla insan amaçları için bir araç konumuna indirgenerek sınırsızca tüketilmektedir. Ancak her geçen gün doğanın taşıma kapasitesi artık tükenmektedir.

“Çağdaş insan için tabiatın hiçbir kutsal tarafı kalmamıştır... Her türden tabii kaynakların tükenişinin, tabii güzelliklerin tahrip edilmesinin, çevrenin makine ve ürünleri tarafından yaşanmaz hale getirilmesinin, akıl hastalıklarındaki olağanüstü artışın ve aşılması imkânsız başka binbir türlü zorluğun asıl nedeni kesinlikle tabiatın boyunduruk altına alınmasıdır” (Nasr, 1991, s. 12).

Nitekim küresel boyutta ortaya çıkan çevre sorunları gezegenimizin geleceğini tehdit etmektedir. İnsanların daha yaşanabilir bir dünya için çevre sorunları konusunda eskisinden çok daha fazla bilinçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır (Karataş ve Aslan, 2012).

Çünkü insanoğlu yeryüzünde ortaya çıkmamışken meydana gelen çok büyük ölçekli küresel iklim değişikliklerinin nedenleri tamamen doğaldı. Böyle bir ortamda var olan insanoğlu bu doğal nedenlerin kendi yaşamını en az etkileyecek bir yaşam tarzını ve pozisyonunu benimsemek durumunda iken, tersine hareket ederek bizatihi kendisi dünyadaki iklim derişikliklerinin doğal nedenlerine ilk kez beşerî bir neden olarak eklenmiş ve atmosferdeki karbondioksit artışına yol açmıştır. Böylece kendisi de dünyadaki bu değişimleri aza indirmeye çalışan değil, bu doğal sürece bir sorun olarak fazladan eklenen ilk “canlı” pozisyonuna savrulmuştur.

Bütün bu sebeplerden dolayı insanların çevre sorunlarının arkasında yatan nedenlerle ilgili olarak bilinçlendirilmesi ve doğayla uyumlu birlikteliklerinin sağlanması büyük önem taşımaktadır (Karataş ve Aslan, 2012). Yani insanoğlu “doğayı nasıl kullanabileceği” şeklindeki bir bilinçten, “doğayla uyum içinde nasıl yaşayabileceği” şeklindeki bir çevre bilincine evrilmesi noktasında kritik bir aşamadır.

İnsan, diğer canlılara ve doğal ekosistemlere “her şey alınabilir ve tüketilebilir” mantığı ile bakıp yaşadığı gezegeni özensiz bir biçimde yönetmeye çalışmaktadır. İnsanoğlu için ormanlar kâğıt ve kereste kaynağı; denizler balık ve enerji kaynağı; bitkiler ve hayvanlar besin

kaynağı; uzay ise fethedilmesi gereken sonsuz bir kaynak deposu olmuştur. İnsanın doğayı bu şekilde algılamasında başta eğitim-öğretim, yetişme ve kültürleşme koşulları, hukuk ve ahlak anlayışı olmak üzere çeşitli etmenler belirleyici olmaktadır (Atasoy, 2006). Aslında çevre sorunları, insanların çevresini kar dürtüsüyle alabildiğince sömürmesinden, bireysel çıkarlarını toplumun ortak çıkarlarından daha üstün tutmasından kaynaklanmaktadır (Geray, 1997, s. 323-324).

Günümüzde çevre sorunları evrensel nitelikte olup, sınır ve ideoloji tanımamaktadır (Kışlalıoğlu ve Berkes, 2009, s. 243). Çevre kirliliğinin ve doğal hayatın bozulmasının sorumlusu kim olursa olsun sonuçlar bütün canlıları etkilemektedir. Bu sebeple bütün bireylerin doğaya karşı dost davranışlar sergilemesi, “Sadece benim doğaya vereceğim zarardan ne olur ki?” diye düşünmemesi gerekir. Doğanın, korunacak bir varlık olduğunu artık insanlığın görmesi, anlaması ve onu fethetmekten, yıpratmaktan ve asıl önemlisi daha fazla kirletmekten vazgeçmesi gerekmektedir (Güney, 2004, s. 16).

Gerçek bir çözümün bulunabilmesi için yapılması pek de kolay olmayan ve bilmekten öte eylem gerektiren her bireyin çevre bilincine sahip olmasıdır. Çevre bilinci, “yalnızca insanlara değil, tüm yaşam biçimlerine ve enerji tasarrufu, doğal kaynakların kullanımı, tüketimin azaltılması gibi tüm yaşamsal sorunlara karşı ilgi” olarak da tanımlanabilir (Hampal ve Holdsworth, 1996, s. 6, akt. Aydın ve Ersoy, 2013). Türküm (1998) çevre bilincini “çevreyle ilgili kararları, ilkeleri, yorumları içeren düşüncelerden, bu düşüncelerin yaşama aktarılması olan davranışlardan ve bütün bunlarla ilgili olarak çeşitli duygulardan oluşmaktadır” olarak tanımlamıştır. Erten (2004), çevre bilinciyle amaçlananın çevre bilgisi, çevreye yönelik tutumlar ve çevreye yararlı davranışlara vurgu yapıldığını belirtmekte ve çevre dostu davranışları göstermeyen kişinin çevre konusundaki tüm bilgileri bilse bile bir anlam ifade etmediğini belirtmiştir. Kızılaslan ve Kızılaslan (2005, s. 67-68)’a göre “çevre bilinci, artık bir ideal olmaktan çıkmış ve gelecek kuşakların görevi haline gelmiştir. İnsanoğlu büyük bir hızla, gelecek neslin yaşamını ipotek altına almaktadır.

Bu yüzden insanın çevre konusunda doğru davranışlar kazanabilmesi, bu doğrultuda eğitilmesi büyük önem taşımaktadır (Kızılaslan ve Kızılaslan, 2005). İnsanların erken yaşlardan itibaren bu bilinci kazanması ve yaşam boyu devam ettirmesi gerekir. Çevre bilinci yaşam boyunca gelişebilen dinamik bir yapı içermektedir. Ancak çocukluk yıllarında oluşturulacak temel, büyük önem taşımaktadır. Özellikle okul içinde yürütülen çevre eğitimi uygulamaları, öğrencilerin çevrelerine karşı sorumlu davranış kalıpları geliştirmelerine katkı sağlayabilecektir (Ay, 2010, s. 77).

Bu nedenle çevre eğitiminin ailede başlayarak ilköğretimde öğrencilere çevre bilinci ve çevreye karşı olumlu tutumun kazandırılması gerekmektedir (Alım, 2006, s. 605). Çocuklarda çevreye yönelik zihinsel duyarlılığın daha çok 9-10 yaşlarında gelişme gösterdiği bilinmektedir (Demirkaya, 2006, s. 208). İnsanlar çevreye yönelik olarak ne kadar bilgi, bilinç ve olumlu tutuma sahip olurlarsa çevre sorunlarının o ölçüde azalacağı söylenebilir (Gökçe vd., 2007, s. 464). Bu bağlamda, çevre bilincine sahip bugünün küçüklerinin yarının büyükleri olacağı göz önünde bulundurularak ilköğretim öğrencilerine bu bilincin verilmesi büyük önem taşımaktadır (Karataş ve Aslan, 2012). Yarının büyükleri olarak çocuklar, çevre bilinciyle yetiştirilebilirse daha güvenli bir geleceğin kapıları da açılacaktır (Karataş ve Aslan, 2012).

İnsanın doğustan getirdiği potansiyeli üst seviyeye çıkarabilmesi için ona erken yasta çeşitli imkânlar sunulması gerekmektedir. Bu nedenle çocuğa erken yasta verilen eğitim ile çocuğun içinde bulunduğu fiziksel ve sosyal çevrenin, çocuğun gelişimindeki rolü oldukça

önemlidir (Oktay, 1999). Bu bağlamda okul öncesi ve okul çağlarında olusan ilgiler ve tutumlar gelecekteki istendik davranışların temelini olusturur. Özellikle çocukluk çağında ve genç yaşta olusan değer yargıları ve tutumlar, erken yaşlarda doğayla olan ilişkilerde empatinin gelişmesi ve doğaya karşı sevginin oluşmasında oldukça önemlidir. Bunların oluşması, çevrenin korunması için çevre dostu davranışların gösterilmesi anlamına gelmektedir. Bu gelişim unsurlarının, bireylerin göz önünde bulundurması gereken ve daha sonra bireylerde çevreye yararlı ve bilinçli davranışların gelişmesine yardımcı olacak duyuşsal alandaki öğrenmeler olacağı düşünölmektedir (Erten, 2004).

Doğal çevreye ilişkin bilişsel duyarlılığın aşığı-yukarı 9-10 yaşlarında geliştiğı yönündeki bilimsel veriler hesaba katıldığında temel eğitim döneminin çevre eğitimi konusunda en önemli eğitim kademesi olduğı düşünölmektedir (Kostova ve Atasoy, 2008). Dolayısıyla sınıf öğretmenlerinin bu yaşlardaki çocuklar için çevre bilinci kazandırmada hangi yollara başvurduğı da önem kazanmaktadır.

Diğer yandan çevre için eğitim ile ilgili çalışmalar incelendiğinde çevre eğitiminin hedeflerine ulaşamadığı görölmektedir (Ayvaz, 1998a). Çevre eğitiminin hedeflerinden birinin çocuklara “çevre bilinci kazandırmak” olduğı düşünöldüğünde öğretim çağındaki çocukların bu bilinci ne düzeyde kazandıkları sorgulanabilir durumdadır.

Bu duruma neden olan önemli faktörlerden birinin, çevre ile ilgili konuların işlenmesi sırasında uygulanan yöntem ve teknikler olduğı düşünölmektedir. Öğretmenin, etkili bir öğrenmenin gerçekleşmesi için benimsediğı strateji ve bu stratejiye bağılı olarak seçtiğı yöntem ve tekniklerin öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve konuya göre ne derece çeşitlendirdiğı önemlidir. Öğretmen, bireysel ve iş birlikçi öğrenmeyi destekleyen olumlu sosyal etkileşimi, öğrenmeye aktif katılımı ve öz motivasyonu teşvik eden bir ortam oluşturmak için diğerleriyle birlikte çalışır (D. Borich, Gray, Çev. Ed. M. Bahattin Acat, 2014, s. 37). Çevre bilincinin farklı boyutlarının olması, kazandırılmasının da farklı yöntem ve teknikler ile gerçekleştirilebileceğı anlamına gelmektedir. Çünkü erken yaşta çevre bilincinin geliştirilmesinde sınıf öğretmenlerine büyük bir görev düşmektedir. İnsanların erken yaşlardan itibaren çevre bilinci kazanması ve yaşam boyu bu bilinci devam ettirmesi her şeyden önce sağlıklı bir gelecek için gereklidir. Erken yaşta bu bilincin geliştirilmesinde ise sınıf öğretmenlerine büyük bir görev düşmektedir. Bu açıdan sınıf öğretmenlerinin çevre bilinci algılarını ve çocuklarda etkili çevre bilinci geliştirmede kullandıkları yöntem ve tekniklerin belirlenmesi bu araştırmanın temel konusudur.

Araştırmanın Amacı

Çevre bilincinin kazandırılmasında öğretmenlere büyük bir rol düşmektedir. Alanyazındaki bulgulara göre çevre bilincinin erken yaşta en etkili kazandırılacağı yaş aralığı 9-11'dir. Dolayısıyla bu yaş grubunda eğitim alan çocukların sınıf öğretmenleri tarafından çevre bilinci kazandırılmak üzere ne tür farklı yöntem ve tekniklere başvurduğunun belirlenmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada sınıf öğretmenlerinin, öğrencilerine etkili çevre bilinci kazandırmada hangi yöntem ve teknikleri hangi sebeplerle kullandıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırmada sınıf öğretmenlerinin çevre bilinci hakkındaki genel görüşleri, bu görüşleri doğrultusunda öğrencilerin etkili bir çevre bilinci kazanması için kullandıkları

yöntem ve teknikler ve bu yöntem ve teknikleri kullanma nedenlerinin ayrıntıları ile belirlenmesi amaçlandığı için araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırma, bireylerin ya da grupların bireysel ya da sosyal olarak algıladıkları problemleri anlamaya ve keşfetmeye yöneliktir (Creswell, 2009, s. 4). Nitel araştırma, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalar olarak tanımlanır ve nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 39). Bu araştırmada, sınıf öğretmenlerinin çevre bilinci hakkında neler düşündüğü ve öğrencilerinin çevre bilincini geliştirmek için en etkili hangi yöntem ve teknikleri kullandıklarını derinlemesine incelemek için nitel yaklaşım kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda şu sorulara yer verilmiştir:

1. Çevre bilinci hakkında ne düşünüyorsunuz?
2. Öğrencilerinizin çevreye karşı davranışları hakkında ne düşünüyorsunuz?
3. Öğrencilerinizin çevre bilinci kazanması için en etkili olarak hangi yöntem ve teknikleri kullanıyorsunuz?
4. Bu yöntem ve teknikleri kullanma nedeniniz nedir?
5. Sizce hangi yöntem ve teknikler daha etkili oluyor?
6. Kullandığımız yöntemlerde zorlandığımız hususlar var mı?
7. Kullanmayı çok istediğiniz ama kullanamadığımız yöntemler var mı? Varsa bunlar nelerdir ve hangi sebeplerden dolayı kullanamıyorsunuz?

Katılımcılar

Nitel araştırmalarda örneklem sayısı araştırmacının ne öğrenmek istediğine, araştırmacının amacına, neyin güvenilir ve kullanışlı olduğuna ve sahip olunan zaman ve kaynaklarla neler yapılabileceğine bağlıdır (Patton, 2002, s. 244). Çalışma grubu kolay ulaşılabilir durum örnekleme olarak belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yönteminde araştırmacı yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer. Bu örnekleme yöntemi araştırmaya hız ve pratiklik kazandırır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Tablo 1

Katılımcıların Demografik Bilgileri

Öğretmenler	Cinsiyet	Kıdem	Mezun Olduğu Okul Türü
Ö1	E	24	Sınıf Öğretmenliği
Ö2	E	29	Sınıf Öğretmenliği
Ö3	E	29	Eğitim Yüksek Okulu
Ö4	K	28	Sınıf Öğretmenliği
Ö5	E	29	Lisans: Sınıf Öğ. YL: EYTPE
Ö6	E	16	Tarih Öğretmenliği
Ö7	E	28	Sınıf Öğretmenliği

Ö8	K	22	Almanca Öğretmenliği
Ö9	K	15	Sınıf Öğretmenliği
Ö10	K	28	İşletme
Ö11	K	24	Arkeoloji ve Sanat Tarihi
Ö12	K	35	Eğitim Enstitüsü
Ö13	K	18	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
Ö14	K	23	İşletme
Ö15	E	32	Eğitim Yüksek Okulu

Araştırmanın katılımcıları 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Eskişehir Odunpazarı İlçesi ilkokullarında görev yapmakta olan 15 sınıf öğretmeni'dir. Tablo 1'de görüldüğü üzere 8 kadın ve 7 erkek öğretmen ile çalışma yürütülmüştür. Öğretmenlerin mesleki kıdemleri 15-35 yıl arasında değişmektedir.

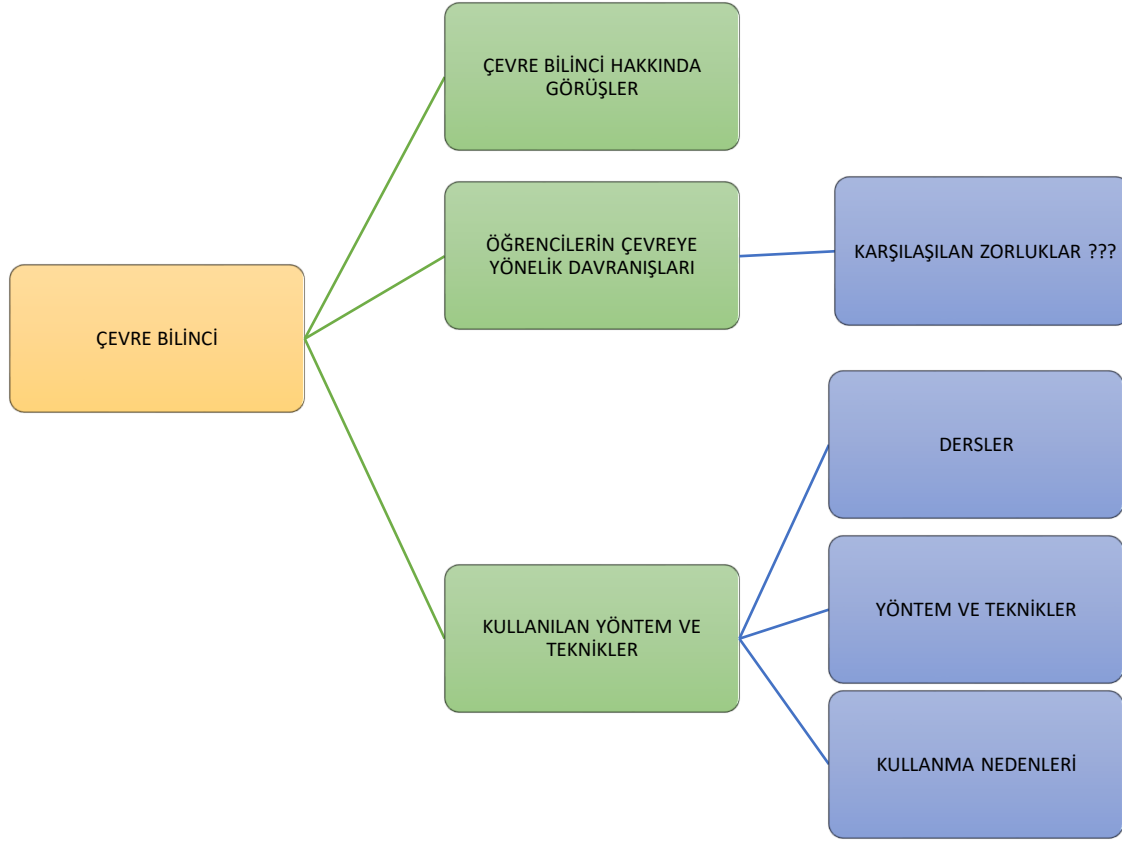
Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri, nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan yarı-yapılandırılmış görüşme ile toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede, katılımcıya önceden belirlenmiş sorular sorulur. Bunun yanı sıra gerekli görülen durumlarda yeni sorular sorulabilir veya bazı soruların sorulmasından vazgeçilebilir. Görüşme formunda kişisel bilgiler ve görüşme soruları yer almaktadır. Soruların anlaşılır olmasına, görüşmenin yapıldığı kişinin görüşlerine saygı duyulmasına dikkat edilmiş, yönlendirmeden kaçınılmıştır. Hazırlanan formun geçerliği için iki alan uzmanının görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlardan alınan öneriler doğrultusunda düzeltilen görüşme formuyla iki öğretmen ile pilot görüşme yapılmış ve öğretmenlerin görüşüyle formda değişiklik yapılmamıştır.

Araştırmada yapılan görüşmelerde elde edilen veriler ses kayıt cihazı ile kaydedilip daha sonra kayıt altına alınan veriler düz metne dönüştürülmüştür. Araştırmada betimsel analizle veri çözümlemesi yapılmıştır. Betimsel analizde, elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Betimsel analiz tekniği ile veriler iki araştırmacı tarafından birbirinden bağımsız olarak analiz edilmiş olup sonrasında ortak görüş birliği amacıyla analizler birleştirilmiştir. Veriler öncelikle cümle cümle ve kelime kelime analiz edilerek kodlar verilmiştir. Analizler sonucunda elde edilen kodlardan yararlanılarak kategoriler belirlenmiştir. Kategorilere bağlı olarak da temalar belirtilmiştir.

Bulgular

Araştırma verilerine yönelik yapılan analiz sonucunda; sınıf öğretmenlerinin çevre bilinci geliştirme kapsamındaki görüşlerinin "Çevre Bilinci Hakkında Görüşler", "Öğrencilerin Çevreye Yönelik Davranışları" ve "Kullanılan Yöntem Ve Teknikler" olmak üzere üç temadan oluştuğu görülmüştür. Bu üç tema ve temalara ait alt temalar Şekil 1 de sunulmuştur.

Şekil 1*Tema ve Alt Temalar*

Şekil 1’den de görüleceği gibi “Kullanılan yöntem ve teknikler” temasına ait üç alt tema oluşmuştur. Bu alt temalar “Dersler, Yöntem ve Teknikler ile Kullanma Nedenleridir.

Çevre Bilinci Hakkındaki Öğretmen Görüşleri**Tablo 2***Çevre Bilinci Hakkındaki Öğretmen Görüşleri*

Alt temalar	Kişi Sayısı
Doğal hayatı korumak	8
Bireysel sorumluluk	3
Sağlıklı, mutlu ve huzurlu yaşam	2
Sorumluluk	2
Uygulama gerektirir	2
En iyi şekilde kullanmak	1
Zor kazanılıyor	1
Güzelleştirmek	1
Uzun vadeli olmalıdır	1

Öğretmenlerin rolü vardır	1
Öğrencilerin kazanması gereken en önemli davranışlardan biri	1

Ö3: “Çevre bilincinin öğrencilere kazandırılması gereken en önemli davranışlardan biri olduğuna inanıyorum. Çevre bilinci kazandırılan bir birey daha mutlu ve huzurlu bir ortamda yaşayacaktır.”,

Ö9: “...Bunlar ortak kullanım alanları olduğu için bilinçli kullanım; yani bozmadan, kırmadan, kirletmeden, zarar vermeden kullanmak hepimizin sorumluluğu ve aynı zamanda kul hakkıdır. Buraların tahribatı hem diğer canlılara hem de gelecek nesillere hem devlete ve kamuya saygısızlık ve ihanettir özellikle ormanlar, sular, hava, park-bahçe, mahalle-köy, yollar—şehirler, kamu alanları evlerimizin ve okullarımızın çevresi temiz tutulup korunmalı ve geliştirilmelidir. Bunun yolu da yine eğitimidir.”,

Ö11: “Çevrede bulunan tüm varlıkların korunarak geleceğe güzel bir şekilde bırakılmasıdır.”,

Ö15: “Çevreyi temiz tutmak toplumların medeniyeti ile eşdeğerdir... Hepimiz bu çevrede yaşamaktayız. Sağlıklı toplum olma yolunda ilerlemek istiyorsak çevremizden temizliğe başlamalıyız.” Öğretmenler çevre bilincini çevreyi korumak, doğal hayata zarar vermemek olarak algılamaktadır. Çevre bilincinin kazandırılmasının kolay olmadığını da belirtmektedirler.

Tablo 3

Öğretmenlerin Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Davranışları Hakkındaki Görüşleri

Alt temalar	Kişi Sayısı
Duyarlı	6
Bitki ve hayvanlara zarar vermiyorlar	6
Bazı öğrencilerin çevre bilinci yok	3
Öğrencilerin çevreye karşı davranışları olumsuz	2
Yerdeki çöpleri topluyorlar	2
Çöpleri ayrıştırıyorlar	1
Kaynakları en iyi şekilde kullanıyorlar	1
Arkadaşlarını uyarıyorlar	1
Bilgililer	1
Çevrelerini güzelleştiriyorlar	1

Ö3: “Maalesef çocuklarımızı aile, öğretmen ve toplum olarak çevreye karşı bilinçli bir birey olarak yetiştirememekteyiz. Öğrenci, büyüklerinden gördüğü davranışları uygulamakta, onlara yeteri kadar örnek bireyler olamıyoruz.”,

Ö6: “Öğrencilerin bazılarında hassasiyet varken bazılarında yok. Bu aileden geldiği gibi okulda da bazı davranışlar kazanabilir.”,

Ö7: “Bu konuda önemli mesafeler aldığımızı, öğrencilerimizin çevreye karşı olumlu davranışlar sergilediklerini düşünüyorum. Çevre bilincinin küçüklerde büyüklere göre daha iyi durumda olduğunu belirtmeliyim.”,

Ö10: “Duyarlı birer yurttaş oldukları ve olacaklarını düşünüyorum.”,

Ö11: “Yeşili koruyup çevreyi kirletmemeye özen gösteriyorlar.”,

Ö9: “Okul içinde ve bahçesinde öğrencilerimin duyarlı olduklarını, yerlere çöp atmayıp, aksine yerde gördükleri çöpleri topladıklarına şahit oluyorum. Fidan dikmek istediklerini, solacağı için bana çiçek toplamadıklarını dile getiriyorlar, bu da beni ziyadesiyle hoşnut ediyor.” Öğretmenlerin olumlu düşünceleri ağırlıklı olmakta iken olumsuz düşüncelerinin de olduğu Tablo 3’te de görülmektedir.

Tablo 4

Çevre Bilinci Kazandırırken Öğretmenlerin Karşılaştıkları Zorluklar

Zorluklar	Kişi Sayısı
Sokaktaki olumsuz davranışları gözlemlenmeleri	7
Geri dönüşüm kutularının yeterli olmaması	4
Geri dönüşüme yanlış maddelerin atılması	4
Doğal çevrenin bozulması	3
Çevrelerinin kirli olması	3
Sorun yaşamıyorum	3
Öğrenciler çevreye karşı ilgisiz	2

Ö3: “...Büyüklerin yaptığı yanlış davranışlar öğrencilerin çevre bilincini geciktiriyor. Örnek olarak vereceğimiz güzel çevrelerin, oyun alanlarının ve parkların sayılarını artırmamız gerekiyor.”,

Ö9: “Okulda bunu büyük ölçüde başarıp, yol kat ederken kendi ailesinden ya da yakın çevresinden olumsuz örnekler gördüğünde ikilemde kalıyor. Az da olsa bundan etkilenecek zaafiyetler gösterebiliyor.”,

Ö7: “Öğrenciler çevre bilinci konusunda büyüklere göre daha duyarlı olduğundan herhangi bir sorun yaşamamaktadırlar. Öğrenciler bundan zevk almaktadırlar.”,

Ö5: “Özellikle çevre temizliği, kâğıt israfı ve geri dönüştürülebilir atıkların dönüşüm kutularına atılmaması konusunda sorunlar yaşıyoruz.” Daha çok yanlış insan davranışlarının gözlemlenmesinden kaynaklı sorunlar yaşandığı görülmektedir. Çalışma grubunu oluşturan üç öğretmenin sorun yaşamadığı görülmektedir.

Tablo 5*Çevre Bilinci Kazandırmak İçin Öğretmenler Tarafından En Çok Kullanılan Dersler*

Dersler	Kişi Sayısı
Hayat bilgisi	13
Türkçe	12
Görsel sanatlar	8
Fen Bilimleri	7
Tüm dersler	6
Sosyal Bilgiler	5
Serbest etkinlikler	5

Ö14: “Her derste gerektiğinde. Ancak Hayat Bilgisi derslerinde sıkça işleniyor. Resim derslerinde de resimlerle temiz ve kirli çevre etkinlikleri yapıyor”. Öğretmenler çevre bilinci kazandırmak için çalışmalarına Hayat Bilgisi ve Türkçe derslerinde diğer derslere göre daha fazla yer vermektedir. Öğretmenler, çevre bilinci kazandırmayı tek bir ders ile ilişkilendirmemekte, farklı derslerde yer vermektedirler.

Tablo 6*Öğretmenler Tarafından Kullanılan Yöntem ve Teknikler*

Yöntem ve Teknikler	Kullanan Öğretmen Sayısı
Sözlü anlatım	7
Uygulama	6
Gezi	6
Gözlem	5
Soru-cevap	3
Drama	3
Karşılaştırma	2
Gösterim yaptırma	2
Resim	2
Medya ve iletişim araçlarını kullanma	2
Tiyatro	1
Deney	1
Tartışma	1

Öğretmenlerin çevre bilinci kazandırmak için en çok kullandığı yöntemin “sözlü anlatım” olduğu görülmektedir. “Uygulama, gezi ve gözlem” ise öğretmenler tarafından sıklıkla kullanılan diğer yöntemlerdir.

Ö15: “Yaparak, yaşayarak, görerek, uygulayarak çevrenin temizliğinin önemini kavratmaya çalışıyorum.” Öğretmenler genel olarak öğrencilerinin çevreye karşı olumlu davranış sergilediklerini, fakat bazı öğretmenlerin öğrencilerin büyüklerinden gördüğü olumsuz davranışları örnek alarak çevreye karşı bilinçsiz davranış sergilediklerini belirtmişlerdir. Öğretmenler çevre bilincine yönelik çalışmalarını “sosyal bilgiler, hayat bilgisi, Türkçe, serbest etkinlik, görsel sanatlar” derslerinde yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin kullandıkları yöntem ve teknikler “düz anlatım, gösterip yaptırma, canlandırma, okul çevresi ve sınıfta uygulama, gezi, gözlem, drama, soru cevap, örnek olay” olarak belirlenmiştir. Bu yöntem ve teknikleri kullanma sebebi olarak ise “öğrencilerin dikkatini çekmek, yaparak-yaşayarak öğrenme sağlamak, alışkanlık haline getirmek, kalıcılık sağlamak, çevre bilinci geliştirmek ve davranışa dönüştürmek” olarak belirlenmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Sınıf öğretmenlerinin çevre bilinci geliştirmede kullandıkları yöntem ve tekniklerin belirlenmesi için yapılan görüşmeler betimsel analiz ile analiz edilmiş olup, “Çevre bilinci hakkındaki görüşler”, “Öğrencilerin çevreye yönelik davranışları” ve “Kullanılan yöntem ve teknikler” olmak üzere üç tema oluşmuştur. Öğretmenler çevre bilinci hakkında bireysel sorumluluk gerektiğini, bunun yanı sıra toplumsal hareketin gerekliliği ve önemini vurgulamışlardır. Öğretmenler, çevre bilinci kazandırmada karşılaştıkları en büyük zorluğun aile ve dışarıdaki olumsuz insan davranışları olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenler çevre bilinci kazandırmak amacıyla en çok kullandıkları yöntem ve tekniklerin “sözlü anlatım, uygulama, gezi ve gözlem” olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenler “yaparak-yaşayarak öğrenme, kalıcı öğrenme sağlamak, öğrencinin aktif olması, çevresine örnek olması” için bu yöntemleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler bir yandan uygulamanın önemine vurgu yapmakta iken en çok kullandıkları yöntemin sözlü anlatım olarak ortaya çıkması bu araştırmanın çelişki ortaya koyan temel sonuçlarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Artvinli (2010) tarafından yapılan bir çalışmada da coğrafya öğretmenlerinin öğrenme-öğretme süreçlerinde ezbere dayalı ve öğretmen merkezli pasif öğretim stillerini tercih ettikleri ve kullandıkları belirlenmiştir.

Araştırmacılar, farklı öğretim yöntemlerinin, öğrencilerin güçlü yönleri ve ihtiyaçlarıyla eşleştirildiğinde başarıyı anlamlı düzeyde artırdığını keşfetmişlerdir (Cronbach & Snow, 1981; Mayer, 2002; Tomlinson, 2010; Tomlinson & McTighe, 2006). Örneğin öğrenci merkezli tartışmalar yüksek düzeyde kaygılı öğrencilere daha çok informal, destekleyici ortam sunarak başarılarını artırırken, öğretmen merkezli dersler ise kaygı düzeyi düşük öğrenciler için daha etkili ve hızlı bir akış sağlayarak başarıyı artırır. Geleneksel okuma öğretim yöntemi işitsel becerileri yüksek ve en iyi duyarak öğrenen öğrencilerde kelime dağarcığının zenginleşmesini sağlarken, bütün-kelime yaklaşımı işitsel becerileri düşük ve en iyi görerek öğrenen öğrenciler için daha etkilidir. Araştırmacılar, öğrencilerin öğrenmede tercih ettikleri yöntemler yansıtıldığında öğretim yönteminin başarıyı artırdığını bulmuşlardır (Cushner, McClelland & Safford, 2008; D’Amico & Gallaway, 2008; Darling-Hammond & Bransford, 2005; Messick, 1995) (D. Borich, Gray, Çev. Ed. M. Bahattin Acat). s. 39). Örneğin doğa sevgisini öğrencilere verebilmek için doğada uygulamalı faaliyetler büyük önem taşımaktadır. Böylece öğrenciler gördükleri ve yaşadıkları içselleştirerek unutmayacaklardır (Karataş ve Aslan, 2012). Aydın ve Aytaç (2016)’ araştırmaları sonucunda deney ve kontrol grubundaki

öğrencilerin çevreye yönelik farkındalıklarının arttığı; ancak deney grubu öğrencilerindeki sınav puan artışının kontrol grubundaki öğrencilerin sınav puan artışına göre daha fazla olduğu görülmüştür. Bu durum yaratıcı drama yöntemi kullanılarak verilen çevre eğitiminin, öğretmen kılavuz kitaplarında yer alan mevcut etkinlikler ve öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak verilen çevre eğitimine göre daha etkili olduğunu göstermektedir.

Gelistirilen öğrenci merkezli materyallerin uygulanmasından sonra öğrencilerin ön test ve son test akademik başarı puanlarının ortalamaları arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Bu bulgular doğrultusunda öğrenciyi merkeze alarak aktif katılımını sağlamak için kullanılan yöntem etkili olduğu söylenebilir. Özellikle çoklu ortam oluşturularak tüm sınıfın aktif olarak rol aldığı istasyon, çizgi film ve animasyon izleme, kavram ağı tamamlama, bilgisayar ortamında ekolojik ayak izi hesaplama gibi etkinliklerle birlikte öğrencilerin öğrenmeye daha istekli olduğu görülmüştür. Öğrencilerin çevre eğitiminde çalışma kapsamında öğrenciyi merkeze alan ve öğrenme ortamını çeşitli etkinliklerle zenginleştirerek uygulanan materyallerin öğrencilerin akademik başarılarını artırmada daha fazla etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Öğrenci merkezli yöntem ya da etkinliklere derslerde yer verilmesinin gerekliliğini tespit eden birçok çalışma, araştırmanın bu bulgularını destekler niteliktedir (Darçın vd., 2006; Yılmaz, 2006; Sağır, Aslan ve Cansaran, 2008; Şahin, vd., 2004).

Öğretmenler çevre bilinci geliştirmek için gezi-gözlem kapsamında yaparak yaşayarak öğrenmeyi oldukça önemli görmektedirler. Ancak, orta sosyo-ekonomik düzey okullardaki öğretmenler izin alma sürecinin uzunluğu; alt ve orta sosyo-ekonomik düzey okullardaki öğretmenler ise olanakların yetersizliği nedeniyle bu tür etkinlikleri yapamadıklarını; üst sosyo-ekonomik düzey okullardaki öğretmenler de süre yetersizliğinin ve mevcut fazlalığının gezi-gözlem yapmaya engel oluşturduğunu belirtmişlerdir (Aydın ve Ersoy, 2013).

Yenilenen eğitim anlayışıyla beraber öğrenci merkezli eğitim anlayışına geçilmiş ve her dersin öğretim programı buna göre düzenlenmiştir. Bununla paralel olarak yeni yaklaşımlara uygun öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılması benimsenmiştir. Kavram haritaları, anket, karikatür, görüşme, kelime ilişkilendirme, eleştirel okuma, çizme-yazma gibi alternatif teknikler öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal kavrama, düşünce ve tutumlarını ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır (Bahar ve diğ., 2008; White & Gunstone, 1998; Ersoy & Türkkkan, 2010; Özensoy, 2012).

Öneriler

Bu konuda okul-aile iş birliği artırılabilir ve evdeki çevresel davranış süreci (dışsal etkenler için) gözlem altına alınabilir.

Okullarda kullanılan yöntem ve teknikler ile kullanım amaçları arasındaki boşluğu gidermeye yönelik öğretmen eğitimleri düzenlenebilir.

Öğretmenler öğrencilerin aktif olmasını, yaparak-yaşayarak öğrenmeyi sağlamayı amaçlarken en çok kullanılan yöntemin “sözlü anlatım” olması bu çelişkinin giderilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu konuda öğretmenler bireysel olarak öğrenci merkezli etkinlik ve uygulamalara daha fazla yer verebilirler.

Öğretmenlere; daha iyi bir “çevre bilinci” kazandırmak için sadece çevre bilgisi ve çevre eğitimi değil, “çevresel davranış” kazandırmaya uygun en etkili yöntem ve teknikler konusundaki uygulamaların nasıl yapılacağına ilişkin etkinlik geliştirme eğitimleri düzenlenmesi önerilebilir.

Kaynaklar

- Alım, M. (2006). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye’de Çevre ve İlköğretimde Çevre Eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, Ekim, 14 (2)*, 599- 616.
- Artvinli, E. (2010). Coğrafya Öğretmenlerinin Öğretme Stilleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9(33)*, 387-408.
- Atasoy, E. (2006). *Çevre için eğitim, çocuk doğa etkileşimi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Aydın G. ve Ersoy, A. (2013). Fen-teknoloji-toplum-çevre öğrenme alanının çevre bilinci kazandırmasına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*, 120-136.
- Aydın, Ö. ve Aykaç, N. (2016). Yaratıcı drama yöntemi ile verilen eğitimin okul öncesi öğrencilerinin çevre farkındalığına etkisi. *Yaratıcı Drama Dergisi 2016, 11(1)*, 1-16
- Bahar, M., Özel, M., Prokop, P., & Uşak, M. (2008). Science student teachers’ ideas of the heart. *Journal of Baltic Science Education, 7(2)*, 78-85.
- Cansaran, A., ve Yıldırım, C. (2008). Çevre Bilimi İle İlgili Başlıca Terimler ve Kavramlar, *Çevre Eğitimi içinde* (Editör: Bozkurt, O.), Pegem Akademi, 1-2.
- Creswell, W. J. (2009). *Research design qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. USA:SagePublication.
- Çevre Kanunu (1983). <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.2872&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=çevrekanunu&Tur=1&Tertip=5&No=2872> , 14.03.2014 tarihinde alınmıştır.
- D. Borich, G. (2014). Araştırma temelli uygulama, *Etkili öğretim yöntemleri içinde*; Çev. Ed. M. Bahattin Acat), Nobel Yayınevi.
- Darçın, E.S., Bozkurt, O., Hamalosmanoğlu, M., ve Köse, S., (2006). İlköğretim Öğrencilerinin Sera Etkisi Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin ve Kavram Yanılgılarının Tespit Edilmesi, *Internatinal Journal of Environmental and Science Education, 1 (2)*, 104-115.
- Demirkaya, H. (2006). Çevre Eğitiminin Türkiye’deki Coğrafya Programları İçerisindeki Yeri ve Çevre Eğitime Yönelik Yeni Yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16 (1)*, s. 207-222.
- Ersoy, A., & Türkkân B. (2009). Perceptions about Internet in elementary school children’s drawings. *Elementary Education Online, 8(1)*, 57-73.
- Erten, S. (2004). Çevre Eğitimi Ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?, *Çevre ve İnsan Dergisi, 65-66*.
- Ertürk, H. (1998). *Çevre Bilimlerine Giriş (3. Baskı)*. Bursa: Ceylan Matbaacılık.
- Geray, C. (1997). Çevre Eğitimi. (Editör: Ruşen Keleş). *İnsan Çevre Toplum içinde* Ankara: İmge Kitabevi.
- Gökçe, N., Kaya, E., Aktay, Sayım ve Özden, M. (2007). İlköğretim Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumları. *İlköğretim Online, 6(3)*, 452-468.
- Güney, E. (2004). *Çevre Sorunları*. Ankara: Nobel Yayıncılık

- Hampell, B., & Holdsworth, R. (1996). *Environmental consciousness: A study in six victorian secondary schools (1th. Ed.)*. University of Melborn: Youth Resarch Center.
- Karataş, A. Aslan, G. (2012). İlköğretim Öğrencilerine Çevre Bilincinin Kazandırılmasında Çevre Eğitiminin Rolü: Ekoloji Temelli Yaz Kampı Projesi Örneği, *Journal of World of Turks ZfWT, Vol. 4(2)*, 259-276.
- Kıslaloğlu, Mine ve Berkes, Fikret. (2009). *Çevre ve Ekoloji (11. Basım)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kızılaslan, H. ve Kızılaslan, N. (2005). Çevre konularında kırsal halkın bilinç düzeyi ve davranışları (Tokat ili Artova ilçesi örneği). *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1)*, 67-68.
- Kostova, Z. ve Atasoy, E. (2008). Çevre eğitiminde başarılı öğrenme yöntemleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama, 4(1)*, 49-78.
- Nasr, S., H. (1991). *İnsan ve Tabiat, (Çeviren; Nabi AVCI) Ağaç yayınları*.
- Özensoy, A. U. (2012). Eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler dersiyle ilgili öğrencilerin görüşleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31(1)*, 187-202.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative evaluation and research methods (3rd ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Sağır, S.U., Aslan, O., ve Cansaran, A., (2008). İlköğretim öğrencilerinin çevre bilgisi ve çevre tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi, *Elementary Education Online, 7(2)*, 496-511.
- Selanik Ay, T. (2010). Sosyal Bilgiler Dersinde Çevre Bilinci Kazandırmada Medya Ürünlerinden Yararlanmaya İlişkin Öğrenci Görüşleri. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (1)*, 76-93.
- Sahin, N.F., Cerrah, L., Saka, A., ve Sahin., B., (2004). Yüksek öğretimde öğrenci merkezli çevre eğitimi dersine yönelik bir uygulama, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24(3)*, 113-128.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı (2004). *Türkiye Çevre Atlası*. Ankara.
- White, R., & Gunstone, R. (1998). *Probing understanding*. USA: The Falmer Press, 114-150.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yılmaz, D. (2006). *İlköğretimde çevre eğitimi için yöntem geliştirme*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi marmara üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yazar Hakkında

Zülfiye Melis Demir: Lisans eğitimi Hacettepe Üniversitesi Fen Bilgisi Öğretmenliği anabilim dalında tamamlamıştır. Yüksek Lisans eğitimini Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sınıf Eğitimi bilim dalında tamamlamıştır. Doktora eğitimine Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sınıf Eğitimi Bilim Dalı'nda devam etmektedir. Aynı zamanda Eskişehir Osmangazi Üniversitesinde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. Çevre eğitimi, fen bilimleri eğitimi ve sanatın bu disiplinler ile bütünleştirilmesi başlıca araştırma alanlarıdır.